

KANTTEKENINGEN VAN MUZIKALE AARD BIJ HET „SACRAMENTSPROJECT”

A. Vernooij

OP DE LANDDAG VAN DE N.S.G.V., 1 JUNI VAN DIT JAAR IN Weert gehouden, werd het al lang verwachte eerste deel van het z.g. „Sacramentsproject” gepresenteerd. Het betreft een aantal liturgische gezangen voor vieringen waarin de Eucharistie in de bijzondere aandacht staat, zoals Sacramentsdag en vieringen rond de Sacramentsprocessie. Deze composities kwamen mede tot stand als feestgave aan Jos Vranken bij gelegenheid van diens 25-jarig toonkunstenaars-jubileum. Ze werden gemaakt onder auspiciën van de Commissie Liturgische Muziek van de St.-Gregorius vereniging. In een vorig nummer (jaargang 109, 185, pag. 90-100) maakte Prof. A. Blijlevens C.Ss.R. kanttekeningen van liturgische aard. Hij liet zijn woorden vergezeld gaan van enkele muziekvoorbeelden, waarnaar ik zal verwijzen, nu het mijn beurt is om een muzikaal commentaar te leveren.

1. De liederen van Herman Strategier

Het boekje bevat naast Psalm 146 van Jaco van Leeuwen alleen composities van Herman Strategier, waaronder drie liederen: Openingslied „Wie heeft brood genoeg” (op tekst van Huub Oosterhuis), Openingslied „Brood zal ik u geven” (Harrie Beex), en Communiezang „Bronlichaam dat alle levenden drinkt” (Oosterhuis). De eerste twee zijn refreinliederen, het derde heeft een A-(strofen 1, 3 en 5) en een B-melodie (strofen 2 en 4). Het refrein van „Wie heeft brood genoeg” kan ook meerstemmig (S-A-T/B) gezongen worden. Zie voor een muziekvoorbeeld van deze drie liederen pag. 95-96-97 van genoemd nummer.

Strategier blijft in deze liederen de componist die hij de laatste jaren geworden is: de nestor die weet hoe een melodie voor amateurs geschreven dient te worden qua toonhoogte, ritme en tekstplaatsing. Daarbij blijft hij ook in deze zin zichzelf dat hij vóór alles cantabel heeft geschreven: geen formule-achtige melodieën bij de voorzang à la de Gelineau-generatie en het Abdijdoek, maar zoals hij dat altijd gedaan heeft: volgens de wetten die een melodie tot een lied maken. Opvallend kenmerk daarbij is dan de voorspelbare objectiviteit van de melodie: deze laatste is zelfstandig, en heeft een andere band met de tekst dan de psalmodie. Voor voor-zangers die gewend zijn anderssoortige melodieën te zingen, welke zich n.l. modelleren op het aantal lettergrepen van de tekst, waarvan ze de nederige dienaar zijn, lijkt de afstand tekst-melodie misschien aan de grote kant. Ze zouden zich boven dergelijke geladen teksten, vooral die van Oosterhuis, een totaal andere melodie kunnen denken. Zie Vb. 1, een gedeelte van de voorzang bij „Wie heeft brood genoeg”. Weliswaar staan of vallen deze wijzen met een uitvoering, conform de bedoelingen van de componist, die in deze liederen een gedragen en

rustig tempo wil gekozen hebben, waarbij de juiste uitspraak van de tekst bepalend is.

1. Woord dat zegt wat, — zo - lang de we - reld staat,
2. Hand die doet wat, — sinds men - sen - heu - ge - nis,

men - sen ver - ge - ten: le - ven is je
han - den ver - mo - gen: le - ven zaai - en,

The image shows two systems of musical notation. Each system consists of a vocal line (treble clef) and a piano accompaniment (grand staff). The key signature is three sharps (F#, C#, G#) and the time signature is 4/4. The first system contains the first two lines of the lyrics. The second system contains the next two lines of the lyrics. The piano accompaniment features a complex, contrapuntal texture with multiple voices in the right hand and a steady bass line in the left hand.

Voorbeeld 1. Uit: *Wie heeft brood genoeg*

Ook de begeleiding is in de „Strategier-trant”. Ze verloopt contrapuntisch soepel, in een rustig polyfoon weefsel. Me dunkt, dat er hier voor de amateur-organist voetangeltjes en klemmetjes op de loer liggen. Hij zal n.l. zeer legato moeten spelen, als waren het vier koorstemmen. Zulks valt hier niet gemakkelijk te realiseren. Ik duidde er al op. Met name bij zulke vocaal-gedachte werken zal bij de uitvoering iets naar voren gebracht moeten worden wat méér is dan de noten alleen, n.l. dat wat de componist met zijn melodieën bedoeld heeft. Wat dat betreft was de presentatie in Weert niet optimaal. Wat 's componisten bedoeling met de melodie betreft: het Emmauslied (zie voorbeeld op pag. 97, 1985) zou bij een oppervlakkige bestudering opgevat kunnen worden als een mars-melodie, ferm en gescandeerd te zingen. Niets daarvan kan de bedoeling zijn geweest. Hier is een rustige gedragen uitvoering geboden. Anders zouden b.v. de achtste-noten boven „uit de verte wenkend” een behoorlijk koddige indruk verwekken. Omdat bij Strategier een dergelijke melodievorming karakteristiek is (zie b.v. ook bij „hongerige” in „Wie heeft brood genoeg”) mag hieraan niet voorbij worden gegaan.

Een groot probleem van de liturgische muziek met een nederlandse tekst blijft dat van de twee talen, n.l. die van de tekst en die van de muziek. Iedere goede tekst heeft haar eigen klank, haar eigen karakter. Poëzie is muziek, in de oren van de dichter is zijn tekst gehuld in een eigen klanksfeer. Van de componist wordt gevraagd die voor-lekenoren-niet hoorbare klank te verstaan en hoorbaar te maken. Hij zal er een twee-eenheid van moeten maken, ze a.h.w. aan elkaar huwen in een onlosmakelijke verbintenis. Dit proces is des te belangrijker bij een lied, dat immers een vrij-zelfstandige melodie heeft. Bij de open vormen, bij psalmodieën, litanieën en gereciteerde gezangen, cijfert de melodie zich veel meer weg, ten gunste van de zeggingskracht van de tekst.

Ik vraag mij af of in de hier-besproken liederen het melodie-jasje past bij de tekst. Soit, een goede compositie is een zeer persoonlijk proces bij de maker ervan. In dit proces heeft naast tekstschrijver en componist de Dritte-im-Bunde, n.l. de uitvoerder, de zanger, de mooie taak zich in te leven in tekst én melodie. Deze taak blijft, ook al hoort deze uitvoerder zelf een geheel ander soort melodie bij het uitspreken van de tekst. Zijn taak wordt alleen erg moeilijk als er weinig klank-verwantschap is tussen tekst en melodie. Toegegeven moet worden dat wat door een persoonlijke instelling voor de een een diepdoorwrocht geheel is, voor de ander van minder gewicht kan zijn.

2. *Psalm 146 van Jaco van Leeuwen*

Toen Jaco van Leeuwen deze psalm schreef was hij nog leerling van het Nederlands Instituut voor Kerkmuziek. Het werd een doorgecomponeed stuk voor SATB-koor, volk en orgel. De voorzangverzen zijn gezet volgens een versierd psalmodisch model, dat in de verdeling tussen één- en meerstemmigheid in het verloop van het stuk steeds toeneemt in intensiteit. Het hoogtepunt hiervan komt in de einddoxologie, die dan ook niet ongestraft weggelaten kan worden, b.v. bij het gebruik van de psalm als tussenzang. De progressie komt ook tot uiting in de variatie in de begeleidingen van het refrein. Deze wordt soms een zelfstandige tegenstem.

Het is de componist gelukt de intensivering goed te doseren, en in de formule van de psalmodie een juist verloop van modale steun-noten te vinden. De begeleiding is wat aan de drukke kant. Tenslotte zij ook nog opgemerkt dat de natuurlijke zingbaarheid van de melodieën hier en daar ietwat afwezig is. Zie voor een muziekvoorbeeld pag. 94, 1985.

3. *Het „Motet” van Herman Strategier*

In zijn vierstemmig innige „Motet” heeft Strategier zich muzikaal laten inspireren door het „wat in de stille bloeit” van de tekst. Het is een verstild muzikaal weefsel geworden, dat opbloeit tot grote dynamische intensiteit. We horen hier de componist van de bekende en mooie Maria-antifonen, die met de wat ruimere opdracht bij dit stuk goed uit de voeten heeft gekund. Opvallend zijn hier weer de van Strategier bekende trapsgewijs-verlopende zeer cantabele melodieën, zoals altijd uitstekend aangepast aan de mogelijkheden van de verschillende stemmen, het secundegewijs verloop beweegt zich veelal van boven-naar-beneden, en het hoogtepunt wordt daarbij met een sprong bereikt. Doordat dit procedé veelvuldig

herhaald wordt, nogal eens op dezelfde toonhoogten, krijgt het geheel iets vertel- lende, lichtvoetigs, ondanks het zeer-noodzakelijke tot-gedragen-uitvoeren ge- biedende Adagio van het begin. Zie vb. 2, het begin van het „Motet”:

Motet

tekst: Huub Oosterhuis

muziek: Herman Strategier

Adagio $\text{♩} = \text{ca. } 54$

p espr.
S Wat in stil - te bloeit, in de luw - te van tui - nen, in
A *p espr.*
Wat in stil - te bloeit, in de luw - te van tui - nen, in
T *p espr.*
Wat in stil - te bloeit in de
B *p espr.*
Wat in stil - te bloeit in de

mp
luw - te van tui-nen, onder de he-te zon, de he - te zon, de
mp
luw - te van tui - nen, onder de he - te zon, de
mp
luw - te van tui - nen, on-der de
luw - te van tui - nen.

Vb. 2. Uit: *Wat in stilte bloeit*

Het stuk heeft een hoge moeilijkheidsgraad, met name vanwege de dynamische spanning die de uitvoering moet kenmerken, en om de chromatiek die de zuiverheid hier en daar zou kunnen bedreigen. Veel waardering moet opgebracht worden voor de zuivere tekstplaatsing. Zo modelleert het ritme zich grotendeels op het ritme van de tekst. De daaruit voortvloeiende maatwisselingen verlopen erg soepel en hoeven geen problemen op te werpen bij de uitvoering.

Sacramentsliturgie deel I is verkrijgbaar bij de N.S.G.V., A. van Ostadelaan 2a, 3583 AJ Utrecht (tel. 030-513739); prijs f 9,—; korting bij afname van meer exemplaren.